

Тетяна Валеріївна Чабаненко,
здобувачка
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

УДК 343.8

ДОКУМЕНТИ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ, ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗА ОСОБОЮ, ЗВІЛЬНЕНОЮ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Статтю присвячено розгляду питання, які документи слід відносити до тих, що посвідчують особу, і яке вони мають значення для здійснення кримінально-виконавчою інспекцією контролю й нагляду за поведінкою особи, звільненої від відбування покарання з випробуванням. Запропоновано варіант вирішення цієї проблеми в разі їх відсутності в засудженого шляхом внесення відповідних змін з удосконалення чинного законодавства в цій частині.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання з випробуванням, документи, що посвідчують особу, паспорт громадянина України, контроль і нагляд.

Прийняття Кримінального кодексу України 2001 р. [1; 2001. – № 25-26. – Ст. 131] сприяло зміні політики держави стосовно виконання кримінальних покарань, насамперед у питаннях визнання людини, її прав і свобод головними цінностями процесу гуманізації відбування покарання. Одним з напрямків такої політики є зменшення чисельності людей, які перебувають у місцях позбавлення волі.

Інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням є одним з проявів принципу гуманізму у кримінальному і кримінально-виконавчому праві й у черговий раз свідчить про доцільність свого функціонування.

Питаннями звільнення від покарання та його відбування займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Ю. В. Баулін, І. Г. Богачов, В. К. Гришук, О. М. Джужа, М. А. Єфімов, А. О. Клевцов, О. О. Книженко, В. А. Ломако, В. О. Навроцький, В. В. Скрибницький, А. Х. Степанюк, П. Л. Фріс, М. І. Хавринюк, І. В. Яковець та ін. Проте в більшості їх публікацій не приділялося достатньої уваги висвітленню тих проблем, з якими кожен день у своїй

діяльності зіштовхуються працівники кримінально-виконавчої інспекції при реалізації того чи іншого положення нормативно-правового акта, що регламентує здійснення контролю й нагляду за особами, коло яких визначено в ч. 1 ст. 75 КК України.

Метою даної статті є обґрунтування доцільності й обов'язковості залучення документів, що посвідчують засуджену особу, до її особової справи й вирішення питання, пов'язаного з отриманням останніх у разі їх відсутності в неї.

Сутність інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням полягає в тому, що особа не направляється в місця позбавлення волі, а залишається на свободі, що стимулює дотримання нею вимог правопорядку й виправлення. Контроль за поведінкою таких осіб відповідно до ч. 2 ст. 78 КК України [1; 2001. – № 25-26. – Ст. 131] здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем їх проживання, а щодо військовослужбовців – командирами військових частин. Такий контроль провадиться з метою забезпечення виконання засудженими покладених на них судом обов'язків, належної поведінки у громадських місцях і за місцем проживання, а щодо звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до 3-х років, – забезпечення ними належних умов виховання й догляду за дітьми.

Однією зі складових частин цього контролю згідно з п. 1.5 розд. 4 Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, від 19 грудня 2003 р., № 270/1560 (далі – Інструкція), є персональний облік таких засуджених осіб протягом іспитового строку [3; 2004. – № 2. – Ст. 90]. Він полягає в тому, що на кожного звільненого від відбування покарання заводиться особова справа в день надходження до кримінально-виконавчої інспекції копії вироку (постанови, ухвали) суду, що набрав законної сили. В особовій справі засудженого, відповідно до абз. 2 п. 4.6 розд. 4 Інструкції зосереджуються всі матеріали, на підставі яких особу взято на облік, а також ті, що свідчать про здійснення контролю за поведінкою останньої, за виконанням нею покладених на неї судом обов'язків, про допущення порушень. Особова справа містить перелік застосовуваних до такого засудженого заходів впливу, характеристики з місця роботи, навчання або проживання, що надаються до інспекції один раз на півріччя, та інші матеріали. Отже, на підставі аналізу наведеного переліку документів, що в обов'язковому порядку долучаються до особової справи підоблікового, можна дійти висновку, що Інструкцією не передбачено залучення до справи документів, які засвідчують особу засудженого.

Водночас відмітимо, що згідно з п. в) ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [1; 2005. – № 30. – Ст. 409] посадові і службові особи органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів вправі перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу. Оскільки кримінально-виконавча інспекція відповідно до ч. 1 ст. 11 КВК України [1; 2004. – № 3-4. – Ст. 21] є органом виконання покарань, її працівники інспекції мають право на перевірку документів, що посвідчують осіб, які перебувають у них на обліку.

Перш ніж перейти до розгляду питання про доцільність і необхідність долучення документів, що посвідчують особу, до її особової справи, в обов'язковому порядку треба визначити що це за документи. Найбільш поширеним документом, що посвідчує особу, є паспорт громадянина України (далі – паспорт). Відповідно до п. 1.2 наказу МВС України від 13 квітня 2012 р., № 320 «Про порядок оформлення і видачі паспорта громадянина України», цей документ видається територіальними підрозділами Державної міграційної служби України (далі – територіальні підрозділи) за місцем проживання кожному громадянину України по досягненні 16-річного віку, а надалі в разі потреби обмінюється, видається замість утраченого, викраденого або зіпсованого. Видача й обмін паспорта згідно абз 3 п. 1.3 згадуваного Наказу № 320 має провадитися, як правило, в місячний строк [2, с. 323]. Громадянини, паспорт якого підлягає обміну або останній оформлюється замість утраченого чи викраденого, до одержання нового паспорта видається тимчасове посвідчення особи громадянина України. Таке посвідчення має бути видано протягом 3-х робочих днів з дня надходження заяви про його видачу. Строк його дії становить 1 місяць. У разі незавершення в місячний строк провадження у справі про втрату паспорта рішенням керівника територіального підрозділу строк дії тимчасового посвідчення продовжується не більше ніж на 1 місяць.

Найширший перелік документів, на підставі яких посвідчують особу, наведено в п. 13 наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» за № 20/5 від 3 березня 2004 р. [3; 2012. – № 10.– Ст. 639]. При вчиненні нотаріальних дій нотаріуси встановлюють особу учасників цивільних відносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій за паспортом або іншими документами, що унеможливають будь-які сумніви щодо особи громадянина (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, але не є громадянином України, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи). Особа неповнолітнього (до 16 років) устанавлюється за свідоцтвом про народження за умови підтвердження батьків (одного з батьків) того, що ця особа є їх дитиною [3; 2012. – № 10.– Ст. 639].

На відміну від Інструкції про вчинення нотаріальних дій, в абз. 3 п. 47 наказу Державного Департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 25 грудня 2003 р., № 275 при наданні і проведенні побачень із засудженим документами, які посвідчують особу, яка прибула на побачення, її родинні зв'язки з ним можуть бути: паспорт, посвідчення водія, свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб, довідка органу самоврядування, що підтверджує факт проживання однією сім'єю засудженого із прибулою особою [4].

У п. 2.9. розд. 5 Інструкції № 270 документами, що засвідчують осіб, засуджених до покарання у виді обмеження волі, які на час винесення

вироку суду не перебували під вартою, у разі їх направлення до кримінально-виконавчих установ відкритого типу є паспорт, військовий квиток тощо [3; 2004. – № 2. – Ст. 90].

Аналіз названих нормативних актів дає підстави говорити про відсутність єдиного, спрощеного переліку документів, що посвідчують особу. А тому на сьогоднішній день існує різна кількість нормативно-правових актів, які той чи інший документ відносять до цього переліку, вважаючи його достатнім для виникнення конкретних правовідносин між їх учасниками в певній сфері суспільного життя.

До документів, що посвідчують особу й можуть бути долучені до особової справи засудженого слід відносити ті, в яких органом, установою чи організацією, що видали цей документ зазначені дата його видачі і строк дії, а також вказується основна інформація про особу: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження й фото. Наприклад, документи, які відповідають таким вимогам і є в той же час поширеними серед населення – це паспорт, свідоцтво про народження (для осіб до 16 років), водійське посвідчення, студентський квиток, пенсійне посвідчення, довідка про звільнення з місць позбавлення волі, форма 1.

Не менш важливе значення має обставина, що всі названі документи, які наводяться в перелічених нормативно-правових актах, видаються на підставі паспорта чи свідоцтва про народження.

І хоча законодавець не покладає на працівника кримінально-виконавчої інспекції прямого обов'язку перевіряти й долучати ці документи до особової справи засудженого з урахуванням абз. 2 п. 4.6 розд. 4 Інструкції, останні вважаються необхідними й виступають однією з умов, на підставі яких посвідчується особа, яка звільнена судом від відбування покарання (за ст. 75 КК України) і щодо якої в подальшому вживається комплекс заходів, спрямованих на здійснення контролю за її поведінкою й виконанням покладених на неї судом обов'язків протягом строку випробування. Щоб переконатися, що засуджена особа є саме тією, щодо якої до інспекції надійшов вирок суду для виконання, працівник КВІ запитує в неї прізвище, ім'я й по батькові, інші дані, звіряє їх з відомостями, що містяться у вирокі, порівнює зображення обличчя на фотокартці в паспорті громадянина України із зовнішністю підоблікового.

Наприклад, при прибутті засудженого до установи виконання покарання чи СІЗО встановлюється належність кожної особової справи конкретному засудженому (особі, взятій під варту) відповідно до п. 2.1.3. Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів від 8 червня 2012 р., № 847/5 шляхом опитування засудженого (особи, взятої під варту) й зіставлення його відповідей з анкетними та іншими відомостями, що зазначаються в особовій справі, порівняння з фотокарткою, особистими прикметами, а в разі потреби – з дактилоскопічною картою [5]. Як бачимо, кримінально-виконавча інспекція, на відміну від установи виконання покарання (виховної й виправної колонії, виправного центру), має менше можливостей для встановлення відповідності рішення суду конкретному засудженому.

Як свідчать реалії сьогодення, не всі засудженні мають паспорт громадянина України. Більше того, у них іноді бракує будь-якого іншого документа, що міг би посвідчити їх особу, відповідно, вони не в змозі надати їх до інспекції через низку причин (не мають коштів на їх оформлення, безвідповідальне ставлення до їх збереження, через питання, пов'язані з належністю до громадянства України, та ін.). Це особливо актуальна проблема, зумовлена тим, що нормативно-правова база, якою керується у своїй роботі посадова особа кримінально-виконавчої інспекції, не дозволяє отримати за запитом копії цих документів повною мірою від уповноважених осіб, органів та установ й не має жодних повноважень, пов'язаних з наданням засудженій особі допомоги в отриманні й відновленні документів.

Розв'язання цієї проблеми має також велике практичне значення для організації діяльності органів виконання покарань Державної пенітенціарної служби України й майбутнього їх реформування у пробацію, на які покладатиметься завдання здійснення контролю за поведінкою осіб протягом іспитового строку.

Відповідно до Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки [3; 2013. – № 38. – Ст. 1341] планується на базі кримінально-виконавчої інспекції створення служби пробації, на яку покладатимуться додаткові завдання, що полягатимуть у реалізація пробаційних програм щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (навчання, працевлаштування працездатних осіб, проходження курсу лікування від алкогольної чи наркотичної залежності), а це, у свою чергу ускладнить їх виконання через відсутність документів, що посвідчують особу засудженого, а то і взагалі поставить під сумнів реалізацію цих завдань.

Наведена ситуація створює певні труднощі при здійсненні контролю за поведінкою такого засудженого з метою встановлення факту його виправлення, чим ставить під сумнів ефективність застосування до нього судом звільнення від відбування покарання з випробуванням і в жодному випадку не свідчить про позитивні зміни у структурі особистості і про його позитивну постзлочинну поведінку. Особа, яка проживає без паспорта чи втратила його з необережності, притягується до адміністративної відповідальності, передбаченої статтями 197–198 КУпАП [3; 1984. – № 51(дод.). – Ст. 1122]. Такому засудженому спочатку виносять письмове попередження про можливість скасування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного судом покарання в місця позбавлення волі. Якщо в подальшому засуджений не виконуватиме покладені на нього судом обов'язки після письмового попередження або й надалі систематично (тричі й більше разів) притягатиметься до адміністративної відповідальності, що свідчить про його небажання стати на шлях виправлення, інспекція направляє до суду подання про скасування рішення про відбування покарання з випробуванням і направлення його для відбування призначеного покарання в місця позбавлення волі.

На відміну від установ виконання покарання, де паспорти громадянини України в обов'язковому порядку долучаються до особових справ засуджених, про що робиться відмітка в описі, а в разі їх відсутності адміністрацією

вживаються заходи для їх отримання, кримінально-виконавча інспекція має обмежені повноваження в цьому напрямку своєї діяльності. Відповідно до спільного міжвідомчого наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 208 [3; 2008. – № 95. – Ст. 3153] засуджених дітей і молодь, яким вироком суду призначено покарання, не пов'язані з позбавленням волі, або звільнення від відбування покарання з випробуванням, інспекція направляє до центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді для отримання адресної соціальної допомоги. Остання, приміром, може полягати в наданні юридичних та інформаційних послуг, пов'язаних з оформленням та отриманням паспорта громадянина України. Звичайно, на відміну від установи виконання покарання, якого відповідно до ч. 4 ст. 153 КВК завчасно вживаються заходи з одержання паспорта засудженими, процес надання послуг соціальною службою не є цілісним. Більше того, її послуги можуть бути надані тільки молоді (громадянам України віком від 14 до 35 років), а тому результат діяльності цієї служби не може задовольняти вимоги сучасності.

Особа, звільнена судом від відбування покарання з випробуванням, не ізолюється від суспільства, володіє й користується всіма правами та свободами людини і громадянина України, за винятком обмежень, визначених законодавством і встановлених вироком суду, а тому вона має всі можливості для самостійного відновлення документів, що посвідчують її особу. Можливість непередбачення нормотворцем такої ситуації при розробленні нормативно-правового акта є цілком логічною.

Але якщо особа, звільнена судом від відбування покарання з випробуванням, не має жодного документа, який міг би її посвідчити, а посадова особа кримінально-виконавчої інспекції не знаходить відповідної норми, яка регулювала б питання, пов'язане з отриманням і долученням копій необхідних документів до її особової справи, причому немає юридичних важелів впливу на поведінку зазначеної особи для їх відновлення, у такому випадку можна говорити про наявність прогалини у праві чи в законі. У нашій ситуації це прогалина в законі.

Виходом з такої ситуації є прийняття компетентним органом правового акта, де повністю було б урегульовано це питання, незважаючи не те, що цей процес доволі тривалий і складний, про що йдеться в Законі України «Про пробацію». Але за наявності колізії у праві для оперативного вирішення питання необхідно використати варіант, що полягає в застосуванні аналогії закону чи аналогії права. Що ж стосується кримінально-виконавчого законодавства, то, на відміну від кримінального, де у ч. 4 ст. 3 КК України передбачено пряму заборону застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією, схожого положення у Кримінально-виконавчому кодексі України 2004 р. не закріплено. Звичайно, цей варіант не є ефективним, за його допомогою не можна повною мірою врегулювати все різноманіття життєвих ситуацій, що вимагають правового врегулювання, через постійний розвиток суспільних відносин. У той же час закріплення положення в підзаконному нормативно-правовому акті про

перевірку й обов'язкове долучення до особової справи особи, звільненої від відбування покарання з випробуванням, документів, що посвідчують її особу, сприятиме витребуванню копій останніх від уповноважених органів та установ з посиланням на конкретну норму відповідної Інструкції.

Спираючись на викладене, з метою усунення суперечностей і прогалин у законодавстві пропонуємо доповнити п. 4.6 абз. 2 розд. 4 Інструкції у такій редакції: «Одночасно стосовно засудженої особи заводиться особова справа, в якій надалі зосереджуються всі матеріали, на підставі яких особу взято на облік, та матеріали, що свідчать про здійснення контролю за її поведінкою, документи що посвідчують її особу, виконання нею покладених на неї судом обов'язків, про допущення нею порушень, а також перелік застосованих до неї заходів впливу й характеристики з місця роботи, навчання або проживання (надаються до інспекції один раз на півріччя) та інші матеріали».

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Відомчі накази Міністерства внутрішніх справ України : зб. станом на 07.11.2012 р. – К.: Вид. дім «Сварок», 2012. – 382 с. 3. Офіційний вісник України. 4. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Держ. Департаменту України з питань виконання покарань від 25.12.2003 р., № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03>. 5. Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів : наказ М-ва юстиції України від 08.06.2012 р., № 847/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/z0957-12>

ДОКУМЕНТЫ, УДОСТОВЕРЯЮЩИЕ ЛИЧНОСТЬ, И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ КОНТРОЛЯ ЗА ЛИЦОМ, ОСВОБОЖДЕННЫМ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ С ИСПЫТАНИЕМ

Чабаненко Т. В.

Статья посвящена рассмотрению вопроса, какие документы следует относить к тем, которые удостоверяют личность, и какое они имеют значение для осуществления уголовно-исполнительной инспекцией контроля и надзора за поведением лица, освобожденного от отбывания наказания с испытанием. Предложен вариант разрешения этой проблемы в случае их отсутствия у осужденного путем внесения соответствующих изменений по усовершенствованию действующего законодательства в этой части.

Ключевые слова: освобождение от отбывания наказания с испытанием, документы, удостоверяющие личность, паспорт гражданина Украины, контроль и надзор.

IDENTIFICATION DOCUMENTS AND THEIR SIGNIFICANCE FOR CONTROLLING A PERSON RELEASED FROM PUNISHMENT UNDER PROBATION

Chabanenko T. V.

This article deals with issues such as what documents should be considered as identification documents and what significance they have for controlling a person released from punishment under probation by criminal and penal inspection and proposes an option of how to decide this problem in case a convict does not have them through corresponding amendments to the applicable legislation.

Key words: relief from punishment under probation, identification documents, Ukrainian passport, control and surveillance.

Надійшла до редакції 18.02.2014 р.